

CO ČÍST Z LITERATUR NÁRODŮ SSSR /STRUČNÝ ÚVOD A HLAVNÍ JEVI/

Úvodem

Písemnictví národů SSSR má dávné tradice už od 4. století. Dvacet sedm národů žijících na sovětském území mělo už před Říjnem svou klasiku. Gruzínská a arménská ^{literatura} dokonce plynule navazuje na řecké antické písemnictví a už v 5. st. prožívá svůj první zlatý věk. Čtrnáct dalších literatur se nacházelo v době Října ve stavu zrodu a třicet dvě literatury se konstituovaly po Říjnu poté, co dostaly poprvé v dějinách své písmo. Převážně jde o malé národy Sibiře a Severu. Dnes se sovětské písemnictví rozvíjí zhruba v 70 jazycích a z víc jako 10 000 zaregistrovaných spisovatelů víc než polovina připadá na neruské. Vytvořil se zvláštní všesvazový literární kontext, který je předmětem komparativního studia a který je sám součástí širšího světového a socialistického kontextu. Uvnitř něho pak ještě existují zonální literární seskupení, z nichž nejvýznamnější jsou východoslovanské /ruská, ukrajinská a běloruská literatura/, pobaltské /litevská, lotyšská a estonská literatura/, kavkazské a zakavkazské /arménská, gruzínská aj./, středoazijské /uzbecká, kazašská, turkmenská, kirgizská, tádžická aj./, a další zóny, jejichž prostřednictvím jednotlivé národní literatury vstupují do celosovětské, ^{ho} případně světového literárního kontextu. P. Užkalnis v kn. Literaturnaja karta SSSR /Vilnius 1975/ rozeznává 14 literárních zonálních seskupení. Před vznikem SSSR, respektive před připojením k Rusku, tíhly tyto zóny v různých dobách k různým centrům světové vzdělanosti.

Východoslovanské literatury vznikají po rozpadu Kyjevské říše /13. - 14. st./, v jejímž písemnictví mají společný základ.

V Pobaltí po dlouhá staletí vládla německá /Lotyšsko, Estonsko/, případně polská /Litva/ šlechta, jejichž opěrnými kulturními centry byly luteránská univerzita v Tartu /něm. Dorpat/ a katolická ve Vilniusu. Byl tu též silný skandinávský vliv. Na Kavkaze a v Zakavkazí po staletí probíhal zoufalý boj křesťanských civilizací s islámskou arabsko-persko-tureckou přesilou. Perský Orient ovlivňoval Střední Asii a tibetsko-budhistický vliv poznamenal Daleký východ, zejména Burjaty, zatímco na Severu se dlouho udržela nadvláda šamanů. Všechny tyto historické vlivy zanechaly v životě a v literatuře jednotlivých zón SSSR hluboké stopy a přispěly k zonální a národní specifičnosti, která je v celosvazovém měřítku plně respektována. Platí tu pravidlo jednoty v rozmanitosti. Každá národní literatura v SSSR rozvíjí svůj jazyk a své pokrokové tradice, přičemž dochází k stále většímu vzájemnému ovlivňování a bratrskému sbližování, ve kterém nemalou roli hraje ruština, do níž jsou všechny nejvýznamnější hodnoty literatur národů SSSR soustavně překládány a která zprostředkovává i vlivy vedoucí ruské sovětské literatury.

1/ Epos národů SSSR

Ke kulturnímu dědictví národů SSSR, k němuž se hlásí celý sovětský literární kontext, patří mimo jiné hrdinský epos, který si krásou a bohatstvím v ničem nezaadá s nejproslulejšími světovými ukázkami tohoto žánru /Gilgameš, Mahábharáta, Ilias a Odysea, Edda aj./. K nejstarším patří gruzínský prométhéovský epos o šlechtetném rekovi Amiránovi přikovaném bohy ke kavkazské velehoře, který se zachoval u mnoha kavkazských národů /první zmínky o něm už ve 12. stol./, stejně jako epos o nart-

ských bohatýrech /nejznámější je osetská verze o krásné Stanej-Gauše a jejích sto synech/. Světovou proslulost získal arménský epos o Davidu Sasunském /o bojích s arabskými dobyvateli v 8. - 9. st./. O karelofinské Kalevale, která je oslavou poezie a tvořivých sil člověka, prohlásil r. 1908 Maxim Gorkij, že individuální tvorba nevytvořila nic, co by se mohlo vyrovnat Iliadě nebo Kalevale. Podobně se vyjádřil i její český překladatel J. Holeček. Z eposů středoasijských a sibiřských národů vyniká kirgizský Manas /půl miliónu veršů/, uzbecko-tádžický Alpomyš, burjatsko-tibetská Geseriáda a jakutský lovecký epos Oloncho. Z umělých a poloumělých eposů SSSR jsou nejznámější Rustaveliho Rek v tygří kůži, ruské Slovo o pluku Igorově, Kreuzwaldův estonský Syn Kalevův a Pumpursův lotyšský epos o silákovi Láčplésisovi /o bojích s německými křižáky v 13. st./. Motivy těchto eposů prolínají celou literaturou národů SSSR i po Říjnu.

2/ Raný středověk a renesance

Zakladatelem raného středověkého písemnictví v Zakavkazí byl Mesrop Maštoc /†440/, osvícený mnich, diplomat a spisovatel, který vytvořil arménskou a gruzínskou abecedu. Oba národy prožily první kulturní vzestup už v 5. st. /rozkvět hist. prózy a hagiografie/. O hrdinských bojích s Peršany pod vedením Vardana Mamikojana psal Jeghiše a pro své dějiny Arménie byl Novsas Chorenaci /410 - 490/ nazván arménským Herodotem. Ve stejném období v Gruzii napsal Jakob Curtateli /asi v letech 476 - 482/ "Utrpení sv. Šušaniky" o vzbouře mladé ženy a matky proti manželovi, jenž zradil svou víru a zem, aby se zavděčil Peršanům. Nejproslulejším dílem arménské středověké poezie je

"Knih nářků" Grigora Narekaciho /945 - 1003/ obsahující 95 básní nevšední filozofické a umělecké síly. Středověkou arménskou přírodní, milostnou a filozofickou lyriku srovnával její ruský překladatel V. Brjusov se skvosty italské renesance, kterou ovšem Narekaci časově značně předbíhá.

Renesanční tendence v Zakavkazí vrcholí v gruzínské literatuře 10. - 12. st. za panování Davida Budovatele a jeho vnučky Támar. Tehdy vzniká světoznámý galantně dobrodružný Rustaveliho epos o Reku v tygří kůži. Básník Šachruchačza píše skvělé ódy na krásu a moudrost královny Támar /Temarieni/. Vznikají další typicky renesanční díla, mj. i gruzínská obdoba Tristana a Izoldy. Slibný rozkvět zakavkazské renesance bohužel zarazily vpády dobyvatelů /Čingischánovy a Tamerlánovy hordy, Peršané a Turci/, z nichž se literatura jen pomalu vzpamatovávala. V 16. st. kachetský král Teimuruz I. píše gruzínskou obdobu slavné poemky o Lajlí a ^eMadžnúnovi a je později kritizován králem Arčilem, ^mjež se vrací k tradici Rustaveliho. V 17. st. kníže Sulchan Saba Orbeliani píše slavnou Knihu moudrosti a lži /česky 1960/. Nejpopulárnějším básníkem pozdního gruzínského středověku byl David Guramišvili /1705 - 92/, autor čtyřdílné Knihy Davidovy, z níž máme přeloženu Veselou vesnu /1963/. Od 16. až do 18. st. se rozvíjí též poezie potulných zpěváků /ášiků/, z nichž nejproslulejší byli arménský Nahpet Kučak /16. stl./ a skvělý milostný lyrik Sajat-Nova /1712 - 95/, píšící třemi jazyky Zakavkazí.

Zatímco arménská a gruzínská literatura utvrzovaly svou svébytnost v prudkých bojích s perskou nebo tureckou muslimskou přesilou, jiné národy sovětského Orientu naopak z muslimských tradic vycházely, zvl. ve Střední Asii. Na území

dnešního Tádžikistánu tvořil zakladatel tádžicko-perské klasické poezie Rúdakí /† r. 953/ a další persky píšící básníci - Džámí /1414 - 1492/, Vásifí, Mušfikí aj. Z veršů Džámího máme přeloženu Jarní zahradu /1957/. Z turkských literatur SSSR nejslavnější tradice mají azerbájdžánská a uzbecká. Světoznámým se stal Nízámí /1141 - 1209/, persky píšící Azerbájdžánec, autor proslulých poém "Chosrou a Širín" a "Lajlí a Medžnún". Jeho "Sedm obrazů" známe z č. výboru "Sedm princezen" /př. Seifert a Holan/ a jeho "Příběh panice" př. V. Nezval. Z uzbeckých básníků se novým zpracováním poémy o Lajlí a Medžnúnovi vyznamenal Ališer Navói /1411 - 1501/, autor poémy "Farchád a Širín".

3/ Osvícenství, romantismus, realismus /18. - 19. st./

Na konci předchozího období se znovu vzpamatovávají východoslovanské literatury a objevují se i první texty v baltických jazycích /zhruba od 16. st./. Pro ukrajinskou literaturu bylo důležité založení Záporožské Síče a vítězný boj kozáků vedených Bohdanem Chmelnyckým proti polské šlechtě, jenž vyvrcholil spojením s Ruskem. Centrem východoslovanské vzdělanosti se tehdy stala Řecko-latinsko-slovanská akademie v Kyjevě. Odtud vyšla řada spisovatelů zprvu barokního, později osvícenského zaměření, např. potulný filozof a spisovatel Hryhoryj Skovoroda /1722 - 94/, autor "Charkovských bajek" a sb. "Sad božských písní". Zakladatelskou úlohu však sehrál teprve osvícenec Ivan Kotljarevskyj /1769 - 1838/ se svou směšnohrdinskou Aeneidou přесазenou do kozáckého prostředí. Vyvrcholením obrodných tendencí však byla v období nastupujícího romantismu v

první pol. 19. st. tvorba Tarase Ševčenka /1814 - 61/, jehož skvělá díla /sb. Kobzar, poema Hajdamáci aj./ patří k zlatému fondu světové poezie na přechodu od romantismu k realismu. Z ostatních ukrajinských spisovatelů 19. st. nutno připomenout Pantelejmona Kuliše /1819 - 97/, autora hist. románu Černá rada, realistu Panase Myrného /1849 - 1920/, autora románu Nevěstka. Z haličských ukrajinských básníků a prozaiků vynikl encyklopedický Ivan Franko /1856 - 1916, romány Hroznýš, Boryslav se směje, řada sbírek i jiných děl se sociálními motivy/. K vrcholným zjevům předříjnové ukrajinské prózy patří tvorba Mychajla Kocjubynského /1864 - 1913, román Fata Morgana, kronika Stíny zapomenutých předků aj./ a bukovinské autorky Olhy Kobyljanské. Vyvrcholením ukrajinské poezie v téže době je tvorba kultivované novoromantičky Lesji Ukrajinky /1871 - 1913/, jejíž lyrika a dramatické poémy, např. Lesní píseň, pronikly daleko za hranice.

Podobně se vyvíjelo běloruské písemnictví. Jeho první velkou osobností byl ještě v 16. st. renesanční vzdělanec Francisk Skar na /asi 1490 - 1551/, jenž pracoval v Krakově, v Padově i v Praze. Jeho latinsky píšícím vrstevníkem byl Mikola Husovski /1480 - 1533/, autor Písně o zubrovi. Později, pod polským a carským jhem, dochází k postupnému útlumu a živoření. Oživení se objevuje až v 19. st. Začátky byly ještě sentimentálně romantické /verše a próza V. Dunina-Marcinkěviče/, později přibývají realistické tendence v próze F. Bahuševiče a poezii J. Lučny. Běloruské národní obrození vrcholí koncem 19. a začátkem 20. st. v okruhu autorů kolem čas. Naše niva, z nichž největší význam mají básník Janka Kupala /1882 - 1942, sb. Šalmej aj./

a prozaik Jakub Kolas /1882 - 1956/, autor trilogie Na křižovatkách aj. Oba tito blíženci Maxima Gorkého byli pak zakladateli běloruské sovětské literatury a jejími prvními klasiky. Z ostatních běloruských spisovatelů té doby vynikají ještě básníci M. Bahdanovič, A. Cjotková a dramatik Zmitrok Bjadulja.

V 16. st. se začíná probouzet litevské písemnictví, ale prvním evropsky významným litevským spisovatelem se stal teprve osvícený luteránský kněz Kristijonas Donelaitis /1714 - 1780/, jehož skvělá poéma Roční doby /česky 1960/, napsaná v 60. letech 18. st., nemá svou kritičností a estetickými kvalitami obdobu.

V 19. st. se litevský literární vývoj ubíral od vlasteneckého romantismu ke kritickému realismu. Na počátku stála poéma Anykšský háj od Antanase Baranauskase /1835 - 1902/, doba našeho Máchova Máje. Vlastenecký romantismus vrcholí v 2. pol. 19. st. sb. Jarní hlasy a poémou Mladá Litva od Maironise /1862 - 1932/. Po carském zákazu litevských tisků a škol /1864 - 1904/ dochází k oživení až koncem 19. st. a zač. 20. st. Oba hlavní časopisy, realistický Várpas a novoromantická Aušra vycházejí v době zákazu za hranicemi. Z realistů vyniká Julie Žemaitová /1845 - 1921, novela Snacha aj./, básník Vincas Kudirka, prozaička Šatrijos Ragana /novela Irčina tragédie aj./ a zejména Jonas Biliūnas /1879 - 1907/, píšící o dělnících /novela První stávka aj./; z novoromantiků vyniká Vincas Krévé /1882 - 1954/, autor skvělých Dainavských pověstí /česky 1960/ a veršovaných historických dramát. Z básníků pak Jurgis Baltrušaitis /1873 - 1944/, přítel M. Gorkého, a dramatik Vidūnas /1868 - 1933/, autor trilogie Věčný oheň.

V Lotyšsku od 16. do 19. st. převládají lotyšsky píšící němečtí luteránští pastoři, z nichž největší význam má osvícený G. F. Stenders /1714 - 96/, autor první encyklopedické knihy

o moudrosti, světě a přírodě. Po zrušení nevolnictví zač. 19. st. se objevují první domácí autoři /starolotyši/, ale obrat znamená až tvorba tzv. mladolotyšů, osvícenců a vlasteneckých romantiků 60. - 80. let /J. Alunáns, Kr. Barons, Auseklis a A. Pumpurs, autor Láčplésise/. První realistický román "Časy zeměměřičů" od bratří Kaudzītisů vyšel r. 1879. Prvním evropsky významným prozaikem a dramatikem se stal Rudolf Blaumanis, nazývaný lotyšským Čechovem /1863 - 1908, první český výbor z jeho novel "Lotyšské povídky" vyšel r. 1910, nejnovější r. 1959/. V poezii je vyvrcholením zač. 20. st. lyrika a veršovaná drama- ta Jánise Rainise /1865 - 1929, sb. Daleké ozvěny, česky 1982, hra Oheň a noc aj./ a jeho ženy Aspazie. Z ostatních básníků té doby vynikli E. Veidenbaums, J. Poruks, F. Bārda, V. Plūdōnis aj. Ke skvostům novoromantické prózy patří andersenovské Pohádky od Kárlise Skalbeho /1879 - 1945 ; česky Jak jsem plul ke královně Severu r. 1983/. Mistrem groteskní novely byl J. Ezeriņš.

V Estonsku základy národního obrození klade osvícený lékař a spisovatel F. R. Kreutzwald /1803 - 82/, jenž vydal "Kalevalova syna" /česky 1959/ a Staré estonské pohádky. Vlastenecký romantismus se projevil v poezii Lydie Koidulové /1843 - 1886; sb. Polní květy, hra Bratranec ze Saremaa aj./ a v historických prózách Eduarda Bornhöhe /1862 - 1923/ "Mstitel" aj. Začátky realistického směru se objevily v poezii i próze Juhana Liiva /1864 - 1913/, v prózách a dramatech Augusta Kitzberga /1855 - 1927/, např. v jeho populární hře Vlkodlak aj. Zejména však v románech a novelách Eduarda Vildeho /1865 - 1933/, v jeho románě "Válka v Mathra" /o selských rebéliích/, v novele "Do chladného kraje" aj. Začátkem 20. st. se objevuje eston-

ská moderna /skupina Eesti Noor/, jejímiž zakladateli byli básník Gustav Suits a prozaik Friedebert Tuglas /1886 - 1971/, autor románu Felix Ormusson z uměleckého prostředí a výborné autobiografické knihy Malý Illimar.

Na Kavkaze a v Zakavkazí začalo národní obrození nejdřív v Gruzii, jež po připojení k Rusku za krále Eerekla II. /1783/ měla klidnější vývoj. Starší klasicistní a romant. generaci tu reprezentují Alexandr Čavčavadze /1786 - 1846/, tchán A. S. Gribojedova, a Grigol Orbeliani /1804 - 83/. Vrcholem je tu Nikolas Baratašvili /1817 - 1845/, jehož básně Merani a Osud Gruzie dodnes vzrušují. K další romantické generaci patří Akaki Cereteli /1840 - 1914/, autor známé písně Suliko, a zakladatel gruzínského románu Giorgi Cereteli /1842 - 1920/. Za velmistra gruzínské poezie 19. st. je pokládán Važa Pšavela /1861 - 1915/, autor poém Host a hospodář, Pojídač hadů aj. /česky 1982/, Koncem 19. st. nastupuje gruzínská moderna v levicově orientované a symbolistní skupině "Modré rohy" /básníci V. Gaprindašvili, J. Jašvili, T. Tabidze, G. Tabidze, G. Leonidze aj. Někteří později zakládají sovětskou poezii /. V próze vynikl Leo Kiačeli /1882 - 1963; novela Gvadi Bigva aj./. Vesnickou prózu pěstuje Niko Lorkipanidze.

V arménském písemnictví, rozpolceném na západní /centr Istanbul/ a východní větev /centr Jerevan/, byl proces bolestnější. Převládá tragika a historické téma, např. v románě Rány Arménie od Ch. Abovjana, v Raffiho románech Chent a Samvel aj. Průkopníkem kritického realismu se stává Alexandr Širvanzade /1858 - 1935/ a v psychologické próze Nar-Dos. V kritice se inspiroje příkladem ruských revolučních demokratů Mikhael Nal-

badjan /1829 - 1866/. Světovou slávu si na konci 19. a zač. 20. st. vydobyla trojice kultivovaných básníků - Hovhannes Hovhannisjan, Hovhannes Tumanjan a zejména Avetik Isahakjan /1875 - 1957/, autor slavné filozofické poémy "Abulalá al Maa-ri" /česky 1966, přel. Vl. Holan/. Ještě před Říjnem tu vystoupili první proletářští autoři - básník Hakob Hakobjan a prozaik Novses Arazi.

Ostatní malé národy Sovětského Orientu a Sibiře se probouzely k literárnímu životu s velkým zpožděním, většinou až v 18. a 19. st. Zakladatelem osetské klasické literatury se stal Kosta Chetagurov /1859 - 1906/, autor "Osetské lyry" /1889/, zakázané carismem. Z tatarské klasické poezie nutno znát verše Gabdully Tukaje /1886 - 1913/, z turkmenských klasiků jsou důležití básníci Mahtum-Kulí Fragi /1733 - 1782/ a Kemine /1770 - 1840/, z kazašských klasiků je nejzajímavější Abaj Kunanbajev /1845 - 1904/, jehož "Čtyřicet rozjímání o životě a o lidech" vyšlo česky r. 1959.

Nesmíme zapomenout ani na židovskou literaturu psanou jazykem jidiš, zvláště na Šoloma Alejchema /1859 - 1916/, jehož "Uličník Motl" /česky 1959/ byl vysoce oceněn M. Gorkým. Ze židovských básníků té doby vynikli Perec Markiš /1895 - 1952/, Šmuel Halkin /1897 - 1960/ a Lejb Kvitko /1890 - 1952/, kteří se později stali sovětskými spisovateli.

Ze staleté folklorní anonymity vyrostli i někteří současní potulní pěvci /ašugové, akynové apod./, jako kazašský Žambyl Žabajev /1845 - 1945/ nebo lezginský Sulejman Stalskij /1869 - 1937/, kterého M. Gorkij na 1. sjezdu spisovatelů r. 1934 nazval Homérem 20. st.

4/ Literatura národů SSSR /od Října do současnosti/

Říjen znamenal závažný zlom, konec dosavadní roztržité-
nosti a postupné konstituování jednotného všesvazového mnoho-
národního literárního kontextu, k němuž předříjnové období dá-
valo jen některé předpoklady /společný útlak, společný boj aj./.
Revoluce, poválečné budování, industrializace, kolektivizace,
výchova nového člověka, vytvoření vlastních národních kádřů,
vznik socialistickorealistickej metody, další sbližování, zej-
ména za fásky s fašismem, to vše vedlo k urychlenému vývoji a
dozrávání nových kvalit literatury národů SSSR, přes všechny
nerovnoměrnosti, neboť některé národy SSSR vstoupily na tuto
cestu dřív, jiné později, po r. 1940, některé až po zdolání
bariéry negramotnosti. Byly tu i národní specifické odlišnosti.

Na Ukrajíně v čele tohoto procesu stála poezie, v níž vy-
niklo několik talentů všesvazového významu, především Pavlo
Tyčyna /1891 - 1967/, bytostný lyrik skvělé imaginace /sb. Slu-
neční klarinety, Pluh, Vítr z Ukrajiny aj./.. Spolu s ním Maksym
Rylskyj /1895 - 1964/, zpěvný Volodymyr Sosjura /1898 - 1965/,
intelektuální Mykola Bažan /1904/ aj. Revoluční próza se před-
stavila v novelách P. Panče, v románech A. Holovka a J. Smoly-
če. K jejím vrcholům vedle O. Dovženka patří Jurij Janovskij
/1902 - 54/, mimo jiné svým románem v novelách Jezdci. V drama-
tů řekl své slovo O. Kornijčuk /hry Zkáza eskadry, Platon Kre-
čet aj./.. K lyrickoromantickému proudu, který na Ukrajině od
začátku převládal, se hlásí i nejvýznamnější prozaik 50. - 70.
let Oles Hončar /1918/, autor známé trilogie Praporečníci, je-
jíž poslední díl Zlatá Praha se odehrává na našem území. Histo-
rické romány píše Pavlo Zahrebelnyj /1924/, patetický M. Stel-
machaj. V ukrajinské poezii po druhé světové válce se vyzname-

nalí Ivan Drač, Vitalij Korotyč, Mykola Vinharenovskyj, Lina Kostenková a Vasyl Symonenko.

V sovětské běloruské literatuře si dlouho vedoucí postavení udržovali její zakladatelé Janko Kupala a Jakub Kolas. V próze měla zakladatelský význam tetralogie Cišky Hartného /1887 - 1937/ "Šťávy země". Její 1. díl byl prvním běloruským románem vůbec. Vyzvednout nutno i Kuzmu Čorného /1900 - 44/ s jeho romány Sestra, Země, Třetí pokolení, Mléčná dráha aj. V poválečné próze na tyto dobré základy navázali M. Lyňkov a M. Krapiva. Po druhé světové válce běloruská próza překvapivě dozrála v románech Ivana Mělěže /1921 - 76; trilogie Lidé na blatech aj./, v díle novelisty J. Bryla, mistrného fabulisty I. Šemjakina, ale zejména v dílech Alěse Adamoviče /1927/, v jeho kronice "Návrat do Chatyně", a ve válečných románech Vasyla Bykava /1924; Mrtvé to nebolí, Jít a nevrátit se, Sotnikov, Obelisk, Žít do svítání aj./. Dobrá je i běloruská poezie po 2. světové válce, kterou v celosvazovém kontextu reprezentují P. Brouka, M. Tank, A. Kuljašov, O. Pančanka a z mladších zejména R. Baradulin.

Vedle východoslovanských se v 20. - 30. letech nejvýrazněji prosazovaly vyspělé zakavkazské literatury. Starší generace se tu obtížně vyrovnávala s marxismem a mladá komsomolská generace trpěla občas levným bořitelstvím. Z revolučních básníků sovětské Arménie vynikl blíženeček Majakovského Jeghiše Čarenc /1897 - 1937 ; český výbor z jeho lyriky "Sladký ohnivý květ" r. 1962/, z mladých prozaiků byli nejlepší A. Bakunc a zejména Mkrtič Armen /1906 - 73/, z jehož próz máme přeloženou nádhernou novelu "Zázračný pramen" /1968/. Nový vzestup arménská literatura zaznamenala po XX. sjezdu KSSS a návratu sta-

tisíců repatriantů. Z básníků tehdy vynikli G. Emin, S. Kaputikjanová, M. Margarjanová, G. Sarjan, V. Davtjan, R. Davojan aj. Všesvazovou proslulost získal Parujr Sevak /1924 - 71/, autor burcující poémy "Neumlkající zvonice" o zešílení skladatele Komitase za turecké genocidy. V próze se vyznamenali G. Aršakjan, Z. Chalapjan a hlavně Hrant Matevosjan /1935; český výbor Síla země r. 1973/.

V sovětské Gruzii se v 20. - 30. letech vedle starších zkušených básníků, kteří vyšli většinou z "Modrých rohů", prosadil Simon Čikovani /1902/, byť větší vliv na mladé měl spíše G. Tabidze. V próze dosáhl všesvazového věhlasu Konstantin Gamsachurdija /1891 - 1978/, autor skvělých hist. románů Pravice velkého mistra a David Budovatel. Po druhé světové válce z nové básnické generace vynikli M. Mačavariani, T. Čanturija, Š. Nišnianidze, Dž. Čarkviani, A. Kalandadzová, T. Čiladze aj. Bestselerem se staly romány básníka Otara Čiladzeho /1933/, zejména "Jdu za svým hněvem", navazující na antickou báj o Kolchidě. Leninovu cenu získal humorista Nodar Dumbadze /1928/, autor úsměvného zfilmovaného románu Já, babička a Ilarion.

Ostatní literatury sovětského Orientu se jen zvolna vymaňovaly ze staletých orientálních tradic ornamentální poezie. Některé se musely teprve konstituovat, vytvořit si písmo i literární jazyk. To vyžaduje čas a je příčinou určité nerovnoměrností a nutností dohánět vývoj. Ale i zde se objevila řada zvukných jmen. V Dagestáně k nim patří populární avarský básník Rasul Hamzatov /1923; autor četných sbírek a knihy Můj Dagestán/, vedle něho balkarský Kajsyn Kulijev, kalmycký David Kugultinov, kabardský Alim Čišoko, azerbajdžánský Samed Vur -

ghun a Rasul Rza, ruský píšící dagestánský prozaik Effendi Kapijev aj. Světový ohlas získal tatarský básník Músa Džälil /1906 - 44/, ubitý v německém lágru /posmrtný český výbor Moabitský sešit r. 1958/. Z většinou ruský píšících autorů Sibiře a Severu největší oblibu získali čukčský J. Rytgev, nanajský G. Chodžer, udežský D. Kimonko, nivěský V. Sangi, mánsijský J. Šestarov aj. Z prozaiků Střední Asie jsou nejznámější tádžický Saddridín Ajní /1878 - 1954/, autor "Buchary" /česky r. 1952/, uzbecký Ojbek /1905; kn. Meč a píseň, česky 1949/, kazašský Muchtar Äuezov /1897 - 1961; autor románu Písně Abajovy, česky 1949/, tádžičtí básníci Lohútí, Tursunzóda a Miršakar aj., uzbečtí básníci G. Ghulóm a Zulfija aj. Autoři starší generace většinou čerpají - pokud jde o prózu - z historických a autobiografických látek. V jejich dílech tak svérázně doznívá obrození sovětského Orientu. Vskutku nové cesty však naznačuje spíš tvorba mladších autorů, zejména poezie kazašského básníka Olžase Sulejmenova /1935; český výbor Sluneční noci 1983/, píšícího volným veršem, jehož knihy vycházejí v Moskvě i v Paříži. V próze nové cesty razí Čingis Ajtmatov /1928/, autor Džamily, Bílého parníku a bestseleru "Stanice Bouřná" /česky 1982/, v němž národní, sovětské i světové organicky splývá.

K podstatnému zvýšení úrovně literatury národů SSSR přispělo po r. 1940 pobaltské písemnictví. Jde o tři vyspělé literatury přibližně skandinávské úrovně, jež už v 20. - 30. letech měly zajímavou modernu i socialistické umění.

V písemnictví meziválečné Litvy má zakladatelský význam dílo Vincase Mykolaitise-Putinase /1893 - 1967; autor četných filozoficky laděných sbírek a románu "Ve stínu oltářů", česky

1959/. Úlohu maestra litevské levé moderny sehrál K. Binkis, ovlivněný Majakovským a německými expresionisty, a ve veršovaném dramatu B. Sruoga, též autor "Lesa bohů" o německém lágru v Stutthofu. Socialistickou literaturu v 30. letech zakládá skupina „Třetí fronta“, k níž patří populární básnířka Salomeja Nérisová /1904 - 45; český výbor Litevská sonáta r. 1978/, prozaikové Petras Cvirka /1909 - 47/ a Kazys Boruta /1905 - 65; autor skvělých románů "Dřevěné zázraky" a "Bělorožcův mlýn"/. Po druhé světové válce Litevci překvapili řadou výborných básníků a prozaiků. Prózu píše A. Gudaitis-Guzevičius, A. Vienuolis, I. Simonaitytėová, Anastas Venclova, M. Sluckis, V. Bubnys aj. Vyznamenán je román "Ztracený domov" J. Avyžiuse /česky 1977/, "Balada o Júzovi" od J. Baltušise /česky 1982/ a "O chlebu, lásce a pušce" od V. Petkevičiuse /česky 1982/. Z mladších prozaiků vynikli R. Šavelis /román Beránek boží/, z dramatiků K. Saja /hry Maniak, Prorok Jonáš aj./. Z básníků se prosadili E. Mieželaitis, J. Marcinkevičius, A. Baltakis, A. Maldonis, J. Degutytová, V. Bložé, S. Gėda, J. Strielkūnas aj. Nejvíce však Eduardas Mieželaitis /1920; sb. Člověk, česky 1964, Kontrapunkt, česky 1975 aj./ a Justinas Marcinkevičius /1930; poema Stěna, verš. hry Mindaugas, Katedrála a Mažvydas/, kteří dosáhli světového věhlasu a ovlivňují i ruské básníky.

Obdobné to bylo i v Lotyšsku. V 20. - 30. letech tu levá moderna dala skvělé básníky Aleksandra Čakse /1902 - 1950; řada sbírek, poema o Formanovi aj./, Jánise Sudrabkalnse /1994 - - 79/ a Austru Skujiňovou. Zakladatelský význam pro socialistickou prózu 20. - 30. let měli Andrejs Upīts /1877 - 1971; tetralogie Robežniekové aj./ a generačně mladší Vilis Lācis /1904 - 66/, autor populárního "Syna rybáře" /česky 1951/ a čet-

ných dalších románů. Po 2. světové válce v poezii vynikla Mirdza Kempová /1907 - 74; sb. Nádherný strom lásky aj./, z ostatních básníků O. Váciētis, I. Ziedonis, I. Auziņš, V. Belševicová, J. Peters, K. Skujenieks, U. Bērziņš aj. Z lotyšských poválečných prozaiků získali všesvazovou autoritu Albert Bels /1938; český výbor Poligón, 1982/, Egon Lívs /1924/ románem Kasparova dvojčata, Regina Ezerová /1930; romány Studna, Léto dlouhé jeden den aj./. Bestselerem se stal "Falešný Faust" a jiné groteskní prózy nár. umělce Margerise Zariņše /1910/, hudebního skladatele, jenž v próze debutoval až v šedesáti! Z dramatiků je nejlepší Gunārs Priede /1928; hry Vičīn první bál, Velrybí cestou aj./.

V Estonsku 20. - 30. let v poezii získala věhlas Marie Underová /⁻¹⁹²⁰1883/, dvakrát navrhovaná na Nobelovu cenu, z ostatních básníků J. Semper, J. Barbarus, J. Sūtiste, J. Kārner, B. Alverová aj. Na Nobelovu cenu byl navrhován i skvělý prozaik Anton Hansen Tammsaare /1878 - 1940/, jehož slavná pentalogie "Právo a spravedlnost" vychází nyní česky. Z ostatních prozaiků vynikli August Jakobson, Oskar Luts, August Gailīt aj. Po 2. světové válce se vedle starších /Tuglas, Jakobson, Luts aj./ prosazuje Aadu Hint /1910; autor epopeje Větrné pobřeží, česky 1957/, Rudolf Sirge, E. Krusten, P. Kuusberg, L. Prometová aj. Vrcholem prózy a dramatiky 50. - 60. let byly prózy a hry Juhana Smuula /1922 - 71/, jehož Ledová kniha /česky 1961/ a groteskní hra Vdova po plukovníkovi se staly bestselery. Z básníků tohoto období vynikli D. Vaarandiová, O. E. Rummo, J. Kaplinski, V. Luiková, J. Ūdi(Viiding), D. Karevová, E. Runnel aj. V posledních letech se ve všesvazovém kontextu stal uznávaným pojmem malý filozoficky laděný estonský román, jehož

mistry jsou J. Kross /česky výbor Hodina na otáčecí židli, r. 1977/, M. Traat /román Tanec kolem parního kotle, česky 1971/, A. Beekmanová /Kolovrátek aj./, E. Vetemaa /česky výbor Rekviem na foukací harmoniku, 1969/, M. Unt /česky výbor Než přijde vlkodlak/, kafkařský povídkář A. Valton aj.

Odborné a čtenářské minimum z literatur národů SSSR

- 1/ Slovník spisovatelů. Sovětský svaz I - II, Praha 1977 /zde najde čtenář údaje o českých překladech ze všech autorů zmíněných v našem přehledu/.
- 2/ Geroičeskij epos narodov SSSR I - II, Moskva 1975.
- 3/ Mladá sovětská poezie. Ukrajinští básníci, Praha 1965.
- 4/ Tvar větru. Deset ukrajinských básníků, Praha 1975.
- 5/ Básníci Bílé Rusi, Praha 1955.
- 6/ Slunce v jantaru. Deset litevských básníků, Praha 1982.
- 7/ Kavkaz básníků a bájí, Praha 1979.
- 8/ Noc tisící druhá. Deset arménských básníků, Praha 1976.
- 9/ Mladá sovětská poezie. Gruzínští básníci, Praha 1967.
- 10/ Zvony v jezerech. Deset estonských básníků, Praha 1977.
- 11/ Taras Ševčenko: Bílé mraky, černá mračna. Výbor z veršů, Praha 1977.
- 12/ Kristijonas Donelaitis: Roční doby, Praha 1960.
- 13/ Jánis Rainis: Daleké ozvěny, Praha 1982.
- 14/ Anton Hansen Tammsaare: Dva rody z Vargamäe, Praha 1976.
- 15/ A. Isakjan: Abulá al Maari, Praha 1966.
- 16/ Važa Pšavela: Pojídač hadů, Praha 1982.
- 17/ Eduardas Mieželaitis: Kontrapunkt, Praha 1975.
- 18/ Salomeja Nėrisová: Litevská sonáta, Praha 1977.

- 19/ Othar Čiladze: Půjdu za svým hněvem, Praha 1978.
- 20/ Parujr Sevak: Hymnus na světlo, Praha 1972.
- 21/ J. Smuul: Ledová kniha, antarktický cestovní deník, Praha 1961.
- 22/ Olžas Sulejmenov: Sluneční noci, Praha 1983.
- 23/ Rasul Hamzatov: Jitro na horách, Praha 1959.
- 24/ Čingiz Ajtmatov: Stanice Bouřná, Praha 1982.